

educational needs, due to the orientation on the future profession and the implementation of further life plans. The educational approaches of the modern school are considered. The definitions of the concepts "educational environment", "pedagogical technology" are given. The key position of the creation of an individual educational trajectory of the student in the new educational environment is shown. The features of a school textbook in the new educational environment are determined, considered didactic characteristics of modern pedagogical technologies. It is concluded that the problem of adaptation of school textbooks to the new educational environment and providing the opportunities for adequate and effective implementation of complex educational technologies is an important task which can help the modernization of the modern school. Specialized education should be based on the possibilities of the new educational technologies of teaching adapted to its needs taking into account the features of variable and integrated approaches to the use of educational technology. The variable component determines the adaptability of the content of Humanities subjects, which is necessary to ensure the formation of key competences, the socialization of students, their professional self-determination. The integrative approach allows to solve the problem of unloading of pupils through proper structuring of the content of education in the system of academic subjects and elective courses.

Keywords: textbook; high school; profile education; educational environment.

DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2018-21-30-43>

УДК 377. 671: 821. 161. 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПІДРУЧНИКА З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Г. Л. Бітчук,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу
навчання української мови та літератури,
Інституту педагогіки НАПН України

e-mail: halyna.bijchuk@gmail.com

У статті представлено концептуальні засади підручника з української літератури для 10 класу в умовах компетентісно орієнтованого літературного навчання; розкрито його зміст, структуру, методичний апарат, основні рубрики, застосування яких, на думку автора, вимагає нових підходів компетентісного навчання й використання дидактично-методичних можливостей підручника з української літератури для 10 класу,

його навчального змісту, ілюстрацій на уроках української літератури; сучасних інноваційних, інтерактивних технологій у процесі вивчення української літератури; дидактичних та методичних принципи конструювання змісту підручника, визначають його структуру. Відповідно, підручник є своєрідною компетентнісно орієнтованою моделлю навчальної роботи учнів і методичної діяльності вчителя-словесника.

Упровадження компетентнісних завдань у підручнику, компетентнісного й особистісно зорієнтованого навчання на уроках української літератури дозволяє учителю-словеснику реалізувати в шкільній практиці ідеї компетентнісно орієнтованої моделі навчання, педагогіки співробітництва, групових форм роботи учнів над здійсненням проектної діяльності на засадах компетентнісного й діяльнісного підходів. Акцентовано на дидактично-методичних можливостях підручника як самовчителя, розвитку предметної (читацької) і ключових компетентностей, важливості умов для формування суб'єктності учня-читача, визначення читацького маршруту, запитань і завдань для вироблення умінь самоорганізації, саморозвитку читацької діяльності, змінах у читацькому й особистому розвитку.

Ключові слова: українська література; зміст і структура; компетентність; компетентнісно орієнтоване навчання; читацька компетентність; компетентний учень-читач.

Актуальність проблеми. Основним пріоритетним розвитком сучасної української науки й освітньої практики визначено шляхи забезпечення оновлення змісту якості освіти через осмислення інтеграційних процесів, що проходять в Україні, утверджуються моделі компетентнісно орієнтованого навчання в освітньому процесі середніх навчальних закладів.

Орієнтація змісту освіти на розвиток компетентностей учнів, насамперед передбачає ґрунтовне розроблення системи компетентностей різного рівня. «Така система, має містити як елементи комплексу компетентностей, що пов'язані за змістом і структурою та можуть розвиватися в учнів поступово залежно від предмета, освітньої галузі, року навчання. Загальногалузеві компетентності, розвинені в учнів як результат засвоєння змісту освіти в тій чи іншій галузі становлять базову міждисциплінарну основу для набуття учнями ключових компетентностей» [2, с.105].

Вітчизняними вченими. О. Савченко, О. Локшиною, О. Овчарук, Н. Бібік та ін. напрацьований вагомий потенціал наукових досліджень щодо сучасних тенденцій і особливостей розвитку європейської освіти країн Європейського союзу[2]. На думку вчених-педагогів Г. Кременя, Г. Єгорова, В. Лугового, необхідно оновлення змісту якості освіти відповідно до потреб відкритого європейського суспільства й традиційних підходів до цієї проблеми щодо формування готовності громадян Європи до міжкультурної взаємодії, обумовленої розвитком політики Європейського Союзу в галузі освіти.

Сьогодні Україна прагне інтегруватися до європейського та світового простору, де основним вектором в освітньому процесі є формування цінностей і життєвих компетентностей учнів. Досягнення цієї мети спонукає освітян і науковців країни

до реформування вітчизняної системи освіти, суттєвого оновлення змісту й методик навчання. Для вчителя реформування освіти полягає в першу чергу в оновленні методик навчання, осучасненні форм і методів, що використовуються на заняттях і в позаурочний час діяльності учнів.

Реалізація компетентнісного, діяльнісного й особистісно зорієнтованого підходу передбачає активну взаємодію між учнями і вчителями (інтерактивне навчання), широке застосування методик проблемного навчання, кейс-технологій, розвивального, пошукового і дослідницького навчання, учнівські навчальні проекти. Сучасний учень здобуватиме знання не лише як готовий освітній продукт, який потрібно засвоїти чи відтворити на вимогу вчителя, а в результаті творчої співпраці з учителем і учнями, що передбачає його самостійну, творчу, активну навчальну діяльність і позицію. Знання перестають бути самоціллю та самоцінністю освіти і розглядаються як важливий чинник формування компетентностей, необхідних для вирішення життєвих завдань (у навчальній, соціальній, професійній і інших сферах). Водночас це дає змогу відійти від зовнішніх стимулів, від мотивації навчання заради вищого балу чи хорошої оцінки, а розглядати процес навчання як інструмент формування ключових і предметних компетентностей, компетентнісного учня-читача.

Для здійснення компетентнісно орієнтованого навчання української літератури проблема формування ключових і предметних компетентностей є однією з вимог Концептуальних положень реформування освіти Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема відбору змісту навчального матеріалу з української літератури досліджувалася відомими вченими, методистами (О. Бандурою, Н. Волошиною, П. Хропко, О. Пахаренко, О. Логвіненко, Л. Коваленко, О. Авраменко та ін. Особливості навчальної діяльності учнів, зокрема з вивчення української літератури на засадах компетентнісного підходу, присвячені праці науковців-методистів А. Фасолі, Т. Яценко, В. Шуляра, О. Ісаєвої, Г. Токмань та інших. Розроблення програмних засобів і методів навчання української літератури висвітлено у працях С. Жили, О. Бандури, Л. Сімакової, З. Шевченко, Г. Ійчук, В. Уліщенко та ін., організації процедури експериментальної перевірки й оцінювання змісту підручників (А. Арутюнов, Н. Буринська, Т. Лукіна, О. Ляшенко, Ж. Ф.-М. Р. Ксав'є та ін.).

Питання підручникотворення, варто зазначити, активно висвітлювалися в дослідженнях, висвітлених в окремих статтях, уміщених у 20-ти номерах наукового збірника «Проблеми шкільного учебника» (1971–1991рр.) і 18 номерах збірника наукових праць «Проблеми сучасного підручника» (2002–2018 рр.).

Деякі аспекти теорії шкільного підручника розглядалися також і зарубіжними вченими: М. Byram, R. Dermis, J. Harmer, D. Hymes, J. Richards та ін.

Формування мети і цілей статті. Основною ідеєю статті є висвітлення автором концептуальних засадничих положень проекту підручника з української літератури для 10 класу в умовах реалізації ідей компетентнісно орієнтованої моделі літера-

турного навчання учнів й дидактично-методична доцільність його використання у процесі вивчення української літератури в лицейі.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи у Законі України «Про освіту» визначено перелік і характеристику одинадцяти груп універсальних наскрізних компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для здійснення успішної життєдіяльності: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами, математична компетентність, компетентність у галузі природничих наук техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням різних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість і фінансова грамотність; інші компетентності, передбачені стандартами життя.

Кожна компетентність ґрунтується на синтезі цінностей, знань, умінь і досвіду, емоцій, діяльнісних поведінкових та інших компонентів змобілізованих для активної життєдіяльності людини у відкритому мінливому глобалізованому світі.

У сучасному процесі державотворення гуманітарна сфера, до якої належить і освіта, відіграє першорядну роль, адже найбільшою цінністю кожного цивілізованого суспільства є людина. Літературна освіта є важливим чинником створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина –патріота України, а її зміст базується на засадах загальнолюдських і національних цінностей, принципу гуманізму і демократії.

Українська література також є потужним носієм ідентичності нації, її генетичного коду. Тому в контексті світових процесів глобалізації, індивідуальному національному самоусвідомленні, самозбереженні й самоствердженні її роль незаперечно важлива. Виховання свідомого українця повинно базуватися на історичних і культурних надбаннях, традиціях, на переосмисленні сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей. Ознайомлення з художнім твором, усебічний аналіз змістової, жанрової та естетичної специфіки наближать школярів до розуміння літератури як вияву мистецтва, потужного чинника світосприйняття та самоідентифікації. Відповідно, у сьогоденній освітній системі предмет «Українська література» набуває особливої актуальності.

Вчені-методисти О. Савченко, О. Пометун, О. Локшина, В. Мартиненко, О. Ісаєва, О. Куцевол, Г. Токмань, В. Шуляр, Т. Яценко та ін., науковці присвятили свої публікації темі компетентнісного навчання загалом і читацької компетентності зокрема й визначають поняття «компетентність». «Компетентність — складне інтегроване утворення, якісна характеристика особистості, що проявляється у здатності й готовності діяти автономно в ситуації невизначеності» [2],[6,8]. У процесі вивчення навчальних предметів, на думку цих вчених, формуються ключові й пред-

метні компетентності, що характеризуються як набуття учнями у процесі навчання досвіду специфічної для певного предмету діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосування нових знань [2, с. 105].

Проте, реалізація компетентнісно орієнтованого навчання потребує чіткого обґрунтування змісту дефініцій, визначення і доцільності вживання термінів «читацька компетентність», «предметна читацька компетентність»,

У Державному стандарті базової і повної середньої освіти немає визначення «читацької компетентності» як ключового поняття сучасної літературної освіти. Не представлено поняття «читацька компетентність» і у Концептуальних засадах реформування освіти Нової української школи, й у Законі «Про освіту» України (2017р.).

Неузгодженість у визначенні понять обумовлює труднощі для вчителя-словесника у здійсненні реалізації компетентнісно орієнтованого літературного навчання на уроках української літератури.

Проте, щоб уникнути наявних протиріч для оперуванням поняттєвого апарату спробуємо визначити поняття «читацька компетентність», «предметна читацька компетентність», «компетентний учень-читач».

Читацька компетентність як узагальнене поняття — це здатність до мобілізації та застосування комплексу специфічних особистісних, когнітивних, естетико-комунікативних та ціннісних механізмів із метою організації та реалізації ефективної естетичної взаємодії з художнім текстом, поєднання яких і забезпечує (або ж не забезпечує) сформованість цієї інтегрованої особистісної якості. (за терміном Т. Яценко).

У змісті читацької компетентності її особистісний складник — це художні здібності, естетична чуттєвість, творча уява учня, здатність до усвідомлення ідейно-емоційної структури художнього твору, сформованість умінь діалогічного мислення.

Когнітивний складник передбачає, що читання текстів є пізнавальною діяльністю учнів, у процесі якої враховується їхній читацький досвід, згідно якого визначається ефективність опрацювання програмових художніх творів, біографічних матеріалів про письменників, теоретико-літературних джерел, рівень усвідомлення специфіки художньої мови, індивідуального стилю митця, інтегративного сприйняття художнього явища в контексті світового літературного процесу.

Комунікативний складник виявляється в особливій формі спілкування, діалогічній взаємодії між учнем-читачем, автором та героями художнього твору: автор — текст, автор — читач, читач — текст.

Ціннісний складник націлює вчителя й учня на визначення художньо-естетичної значущості прочитаного для особистісного розвитку.

Зазначимо, що окреслені складники забезпечуються взаємопов'язаною реалізацією змістових ліній шкільної літературної освіти (емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна, компаративна).

З означення на дискусійний характер розуміння предметної компетентності у шкільній літературній освіті допускаємо можливість визначати саме **читацьку компетентність як предметну** та трактувати її як якість, що виявляється в готовності і здатності особистості самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читанням знання і вміння для здійснення читацької діяльності, читацького й особистісного саморозвитку. Особистість, здатну самостійно використовувати наявні знання й уміння і знаходити, за потреби, інші необхідні для розв'язання поставлених завдань, називаємо компетентною.

Компетентному читачеві, на думку А. Фасолі, притаманні: сталий інтерес до читання, здатність уявляти і переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, вести діалог з текстом, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити і творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полі культурного суспільства, цінувати надбання національної культури і поважати здобутки інших народів. Компетентний учень-читач є суб'єктом навчальної діяльності, що передбачає усвідомлення власних психо-фізіологічних особливостей, прагнень, мотивів, бажань тощо, здатність до самостійної організації, здійснення й оцінювання читацької діяльності, а також до самореалізації, самовдосконалення і самотворення. Саме рівень суб'єктності (сформованість наявних умінь) є одним із показників особистісного розвитку школяра.[6, с. 8] Поняття «самостійно» означає діяти автономно: без допомоги ззовні ставити цілі, планувати, організовувати, здійснювати свою навчальну діяльність, рефлексувати й оцінювати її, вносити корективи. Однак, компетентність охоплює не лише предметні, а й загальнонавчальні (міжпредметні) знання й уміння, зокрема організаційно-діяльнісні. Отже, щоб сформувати компетентність (будь-яку), маємо навчити учнів керувати своєю діяльністю. У Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено: «Метою літературного читання є формування читацької компетентності учнів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної діяльності». Отже, читацька компетентність у початковій школі трактується як **ключова**. У Стандарті середньої ланки йдеться про предметну літературну компетентність. Проте, читацька компетентність одночасно є і предметною, і міжпредметною(загальнонавчальною), яка формується засобами всіх навчальних предметів. Оскільки читання — це процес, що різниця як об'єктом, так і метою та способом роботи з текстом. Залежно від цього можемо говорити про різні контексти читання: для набуття літературного досвіду, для отримання інформації, для виконання практичного завдання. Літературний досвід набуваємо у процесі роботи з публіцистичними і художніми творами: поетичними, прозовими, драматичними. Під час читання аналізується зміст, тема, ідея, проблематика, образи героїв, мова твору тощо. Активний читач веде діалог з текстом, уявляє, співпереживає, прогнозує розвиток подій у творі, знаходить авторські і творчі задуми, залучаючи свій життєвий досвід, власні висловлення прочитаного.

Однак читання для отримання інформації передбачає роботу з друкowanими газетними та журнальними публікаціями. Для його прочитання потрібне аналітичне мислення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, необхідної аргументації. Проте, для віднайдення в тексті потрібної інформації читач найчастіше звертається до читацьких стратегій читання-сканування, оглядове читання, пошукове тощо. Читання для виконання практичного завдання (на нашу думку, це підвид другого контексту), де інформацію фільтрують із різноманітних схем, правил, інструкцій, реклам і т. ін. Отже, у першому випадку інформацію естетично переживають, у другому—логічно осмислюють, то в цьому випадку її лише використовують. Підтверджені аргументи й дають право говорити про **міжпредметну** читацьку компетентність: якість особистості, яка виявляється в готовності й здатності самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читацькою діяльністю знання та вміння розв'язувати актуальні завдання, здійснювати читацький і особистий саморозвиток. На предметному рівні вона реалізується в художньо-читацьку (за терміном В. Уліщенко), або літературній (за визначенням Державного стандарту), та інформаційно-читацькій компетентності. **Художньо-читацька (літературна)** компетентність — якість особистості, яка виявляється в готовності й здатності самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читацькою діяльністю знання й уміння для осягнення змісту художнього та публіцистичного тексту, налагодження діалогічної взаємодії з ним, із метою розкриття авторського задуму і творення особистих смислів. **Інформаційно-читацька компетентність** — якість особистості, яка виявляється в готовності й здатності самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читацькою діяльністю знання й уміння для розуміння змісту наукового (науково-популярного, навчального) тексту, налагодження діалогічної взаємодії з ним з метою визначення важливості викладеного матеріалу для суспільного й особистого саморозвитку. Виокремлюючи ці компетентності, ми акцентуємо на кінцевій потребі вироблення відповідних умінь (за трактуванням сутності читання дослідження PISA) [6].

Структура **предметної читацької компетентності** з позиції системного підходу складається з низки субкомпетентностей, кількість яких на разі є невизначеною (їх перелік у дослідженнях науковців різниться). На наш погляд, це такі субкомпетентності: **літературознавча** (здатність застосовувати літературознавчі знання і уміння для інтерпретації та аналізу художнього твору, налагодження діалогу з текстом, автором, героями), самим собою, іншими читачами, знаходження в ньому авторських і власних смислів); **інформаційна** (готовність працювати з різними джерелами інформації. Знаходити і опрацьовувати її); **емпатійно-образна** (спроможність уявляти прочитане. співпереживати, мислити образами); **естетично-аксіологічна** (здатність оцінювати художній твір з естетичних позицій. розглядати зміст, учинки героїв, авторську позицію, ціннісні орієнтації); **творчомовленнєва** (здатність обґрунтовувати власну думку, створювати тексти, будувати

зв'язні висловлювання залежно від комунікативної ситуації); **самоорганізаційна** (здатність керувати власною читацькою діяльністю, особистим і читацьким досвідом)[6, с. 10]. Проте у контексті діяльнісного підходу компетентність складається (знанневого), діяльнісного, або практико-орієнтованого (вміння, досвід діяльності) ціннісного (ставлення). Знання, уміння, досвід і ставлення стосуються як предметно, так і загальнонавчальної діяльності. Досвід діяльності забезпечує рівень самостійності у застосуванні знань і умінь, керувати своєю читацькою діяльністю, читацьким саморозвитком. Ставлення передбачає: поцінування книжки, читання, відношення до себе як читача, до відображення у художніх творах національних і загальнолюдських цінностей. Воно формується на основі знань про себе, читацьку діяльність тощо.

Предметну читацьку компетентність визначаємо як інтегрований результат навчальних досягнень учнів, пов'язаних із читацькою діяльністю, здатність до осмисленого набуття знань і вмінь, передбачених конкретно програмовою темою та шкільним курсом літератури загалом, систему ціннісно-світоглядних та естетичних орієнтацій, сформованих на літературному матеріалі художніх творів, здатність до цільового застосування комплексу предметних знань, сформованих умінь і способів діяльності в нових навчальних і життєвих ситуаціях.[6]

Зазначимо, що компетентному читачеві притаманні такі риси: стійкий інтерес до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські й творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити і творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури й поважати здобутки інших народів.

Однією з передумов якісної роботи вчителя-словесника й ефективності компетентнісного навчання учнів української літератури є доцільність використання дидактико-методичних можливостей шкільних підручників.

Автори проекту підручника «Українська література. 10 клас (рівень стандарту)» (А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г. Л. Бійчук, В. М. Тименко;) розглядають його як засіб самонавчання, формування загальнонавчальних умінь, читацької (предметної) і ключових компетентностей, читацького й особистісного саморозвитку. Пріоритетними для навчальної книжки визначено завдання: допомогти учневі пізнати і зрозуміти: себе як особистість і читача; світ: навколишній і художнього твору (в авторській оцінці й судженнях героїв); своє місце у світі; навчити самостійно здобувати й застосовувати знання, вибудовувати й здійснювати індивідуальну читацьку програму, розвивати критичне мислення, спробувати себе у різноманітних життєвих ролях, бути готовим постійно навчатися, змінюватися і адаптуватися. Дидактично-методичний апарат підручника допоможе вчителю-словеснику організувати навчання української літератури на засадах особистісно зорієнтованого, компетент-

нісного і діяльнісного підходів. Методичний апарат підручника передбачає забезпечення умов для організації методично продуманої роботи учнів над питаннями і завданнями різної складності. Так, у підручнику збалансовано представлено аналітичні запитання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, що методично переконливо забезпечує організацію різних видів навчальної діяльності. Зокрема, пропонуються завдання для перевірки рівня навчальних досягнень, рефлексії виконання запланованого, змін у читацькому й особистісному розвитку, завдання для вироблення умінь діалогічного прочитання художнього твору, визначення рівня навчальних досягнень десятикласників, рекомендуються варіанти навчальних проєктів та поради щодо їх виконання тощо.

Виконання різнорівневих завдань дає можливість вчителю-словеснику з'ясувати рівень сприйняття учнями навчального матеріалу. Такі завдання розвивають логічне й критичне мислення, емоційну сферу, читацькі вміння учнів, формують їхню емоційно-ціннісне ставлення до вчинків героїв твору. Запропоновані авторами підручника запитання спрямовані на розвиток критичного мислення, творчих здібностей старшокласників, стимулювання асоціативної уяви, зацікавлення різними видами мистецтва для відтворення теми, проблематики, системи образів художнього твору. Збалансованість запитань і завдань різного типу сприяє диференціації та індивідуалізації навчальної діяльності учнів відповідно до їхніх пізнавальних можливостей.

Важливо відзначити придатність підручника для організації самостійної навчальної діяльності учнів засобами ресурсів Інтернету, що сприяє індивідуалізації траєкторії навчання, оскільки кожен учень зможе адресно й оперативно звернутися до Інтернет-ресурсів із урахуванням власних потреб і запитів.

У основу підручника «Українська література. 10 клас (рівень стандарту)», підготовленому авторським колективом науковців Інституту педагогіки НАПН України (А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко, Г. Бійчук, В. Тименко) покладено такі положення:

1. У підручнику розкривається специфіка предмета «література», що покликаний насамперед формувати в учня емоційно-ціннісне ставлення до оточуючого світу і самого себе. Водночас перевагу мають тексти емоційно-ціннісного, а не інформативного спрямування, завданням не репродуктивним, а продуктивним і творчим. Прочитання текстів, виконання завдань покликане допомогти школярам розкрити духовний світ письменника та його героїв, плекати національні й загальнолюдські цінності.

2. Визначальним у змісті підручника є представлення письменника як особистості, а художнього твору як естетичного явища, втілення поглядів автора на світ. Відповідно до змісту додаються уривки зі спогадів, листів, характеристик про життєві й мистецькі уподобання автора, фрагменти літературознавчих статей, які стосуються естетично-художньої вартості твору.

3. Зміст підручника забезпечує реалізацію вимог усіх змістових ліній предмета «література»: літературознавча лінія представлена теоретичним матеріа-

лом про літературні напрями, письменника і його художній твір, художні засоби тощо; однак вимоги емоційно-ціннісної лінії втілено в розповідях про духовний автора та його героїв, у завданнях, які спрямували увагу учня на пошук власних смислів виучуваного; загальнокультурна і компаративна лінії забезпечуються проведенням паралелей у засобах розкриття певної теми в інших літературах і видах мистецтва. Окрім того, у змісті підручника увага акцентується ще на одній лінії — діяльній. Необхідність її ведення обумовлена актуальністю й доцільністю реалізації ідей компетентнісного навчання. Засобами втілення є авторський текст і спеціальні завдання, які спрямовують учня на вироблення організаційно-діяльнісних умінь, без чого становлення його як суб'єкта читацької діяльності й особистісного розвитку неможливе.[7]

Підручник відповідає вимогам Державного стандарту освіти та чинній (оновленій) програмі з української літератури. Основне його завдання — зацікавити учня художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним засобом пізнання світу і себе в ньому, навчити самостійно здобувати і застосовувати знання, керувати читацьким і особистісним розвитком. Змістове наповнення підручника навчальним матеріалом допомагає вчителю-словеснику реалізувати практично на уроці літератури компетентісно орієнтований і діяльній підходів. Структура розділів підручника мають оригінальну побудову, які містять і свою «внутрішню»: історичну довідку про умови розвитку літератури того чи іншого періоду; характеристику літературного розвитку, домінуючого літературного напрямку; коротку узагальнену характеристику-представлення письменника; навчальний маршрут; перелік знань і вмінь, якими має оволодіти учень; поради щодо організації опрацювання поданого матеріалу: що потрібно прочитати ретельно і вдумливо, який матеріал надається лише для ознайомлення тощо; емоційно-образний «портрет» письменника (фрагменти свідчень); стислий виклад основних фактів біографії письменника і його життєпису; характеристику художнього світу письменника (основні теми, мотиви, художні особливості стилю тощо); запитання і завдання для актуалізації суб'єктного досвіду й опорних знань учнів про письменника і його художній твір, культурно-мистецький контекст; літературознавчі статті: оглядова (про історичну епоху, літературний напрям, творчість автора загалом) і «монографічна» про твір, що вивчається текстуально; пояснення призначених для вивчення літературознавчих термінів; різнорівневі запитання і завдання, у т. ч. компетентісно зорієнтовані, для налагодження діалогічної взаємодії з текстом художнього твору (для самостійної, парної і групової роботи), самоконтролю й підсумкового оцінювання; матеріали для додаткового читання; теми проектів; завдання для літературних вечорів, вікторин, тощо електронні посилання і списки рекомендованої літератури. Підручник «Українська література.10 клас (рівень стандарту)» містить такі рубрики:

- цілі визначення теми;
- художній світ письменника;

- читацькі діалоги;
- теоретичний матеріал, поради для налагодження діалогу з текстом;
- читацький самоконтроль;
- довідник читача;
- завдання і запитання;
- культурно-мистецький контекст;
- ваші читацькі проекти; читацьке дозвілля;
- література (за авторською концепцією А. Фасолі).

Діалогічність підручника забезпечують: стиль спілкування авторів із учнями-читачами; стилістика тексту; специфіка подання навчального матеріалу, запитання і завдання для налагодження діалогічної взаємодії з художнім текстом, творами інших видів мистецтв. Для самостійної пошукової роботи рубрики «Діалог із текстом» сприятимуть кращому розумінню та засвоєнню навчального матеріалу підручника.

Яскраво ілюстративний матеріал підручника дає можливість для встановлення міжпредметної взаємодії, творчо-пошукових і проблемних запитань і завдань до мистецьких картин, ілюстрацій, літературних шаржів, портретів, фотографій тощо. Культурологічний підхід до вивчення української літератури в школі формує в учнів розуміння літератури як виду мистецтва, як найбільшої духовно-естетичної цінності, передбачає ознайомлення з шедеврами національної літератури, допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ молодшої людини, позитивно впливати на її свідомість, формувати морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки, самостійність мислення й громадянський вибір. Усе це сприятиме самореалізації особистості в майбутньому житті.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи, виокремлюємо такі концептуальні засади положень проекту підручника з української літератури для 10 класу (рівень стандарту) й доцільність його використання у процесі вивчення української літератури в ліцеї:

1. Підручник базується на засадах діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, положень нормативних освітніх документів (Державного стандарту базової і повної середньої освіти), реалізує мету і завдання предмету в запровадженні методики компетентнісно орієнтованого навчання.

2. Проект підручника є інноваційним й технологічним, забезпечує вчителя можливістю реалізації компетентнісно орієнтованої моделі літературного навчання, діяльнісного і особистісно зорієнтованого підходу на уроках української літератури.

3. Зміст і структура підручника реалізує ключову ідею компетентнісно орієнтованого навчання. Відповідає віковим особливостям юнацького віку. Підручник має ознаки самовчителя й допомагає учневі у самонавчанні, самостійно працювати з навчальним матеріалом й текстами.

4. Підручник базується на засадах діалогічності (учень-художній твір, учень-учень, художній твір і епоха, художній твір — автор, художній твір і культурно-мистецький контекст тощо.).

5. Підручник є складовою навчально-методичного комплексу і забезпечує дидактично-методичну можливість використовувати його разом з іншими засобами (мультимедійними й електронними освітніми ресурсами).

6. Методичний апарат підручника передбачає забезпечення умов для організації методично продуманої роботи учнів над питаннями і завданнями різної складності. У підручнику збалансовано представлено аналітичні запитання репродуктивного, частково-пошукового та проблемного характеру, що методично переконливо забезпечує організацію різних видів навчальної діяльності. Зокрема, пропонуються завдання для перевірки рівня навчальних досягнень, рефлексії виконання запланованого, змін у читацькому й особистісному розвитку, завдання для вироблення умінь діалогічного прочитання художнього твору, визначення рівня їх навчальних досягнень.

Визначальною особливістю підручника є реалізація компетентнісного й діяльнісного підходу орієнтованого на формування читацьких компетентностей, компетентного учня-читача.

Використані джерела

1. Бандура О.М Шкільний підручник з української літератури вивчення / О. М. Бандура — К.: Пед. думка, — 2001. — С. 12–13.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [за ред. О. В. Овчарук]. — К.: КІС. — 2004. — 111 с.
3. Ляшенко О. І. Вимоги до підручника та критерії його оцінювання / О. Ляшенко // Підручник XXI ст. — К., 2003. — № 1–4. — С. 60–65.
4. Савченко О. Я. Ключові компетентності — інноваційний результат шкільної освіти. / О. Я. Савченко // Рідна школа. — 2011. — № 9. — С. 4–8.
5. Савченко О. Я. Теоретичні підходи до вивчення якості шкільної освіти [Текст] / О. Я. Савченко // Шлях освіти. — 2006. — № 4. — С. 2–6.
6. Фасоля А. М. Компетентнісно зорієнтовані завдання: проблеми термінології, типології, створення / А. М. Фасоля // Дивослово. — 2014. — № 9. — С. 15–21.
7. Фасоля А. М. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перефрмуємо й оцінюємо. / А. М. Фасоля // Дивослово. — 2017. — № 9. — С. 8–15.

References

1. Bandura O. M. Shkil'nyy pidruchnyk z ukrayins'koyi literatury Vyvchennya / O. M. Bandura — K.: Ped. dumka — 2001. — S. 12–13.
2. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasnyi osviti: svitovyy dosvid ta ukrayinski perspektyvy / [za red. O. V. Ovcharuk]. — K.: KIS. — 2004. — 111 s.
3. Liashenko O. I. Vymohy do pidruchnyka ta kryterii yoho otsiniuvannia / O. Liashenko // Pidruchnyk XXI st. — K., 2003 — S. 60–65

4. Savchenko O. YA. Klyuchovi kompetentnosti — innovatsiynnyy rezul'tat shkil'noyi osvity. / O. YA. // Savchenko Ridna shkola. — 2011. — № 9. — S. 4–8.
5. Savchenko O. YA. Teoretychni pidkhodi do Vychennya yakosti shkil'noyi osvity [Tekst] / O. YA. // Savchenko Shlyakh osvity. — 2006. — № 4. — S. — 26c.
6. Fasolya A. M. Kompetentnisno zoriyentovani zavdannya: problemy terminolohiyi, tipolohiyi, sozdanye / A. M. Fasolya // Dyvoslovo. — 2014. — № 9. — S. 15–21
7. Fasolya A. M. Chytats'ka kompetentnist': shcho formuyemo, shcho i yak perefiriyayemo y otsinyuyemo./A. M. Fasolya // Dyvoslovo. — 2017. — № 9. — S. 8–15

Бийчук Г. Л.,

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,
старший научный сотрудник отдела обучения украинскому языку и литературе
Института педагогики НАПН Украины

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ УЧЕБНИКА ПО УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ В УСЛОВИЯХ КОМПЕТЕНТНОСТИ ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье представлены концептуальные основы учебника по украинской литературе для 10 класса в условиях компетентно ориентированного литературного обучения; раскрыто его содержание, структура, методический аппарат, основные рубрики, применение которых, по мнению автора, требует новых подходов компетентностного обучения и использования дидактически-методических возможностей учебника по украинской литературе для 10 класса, его учебного содержания, иллюстраций на уроках украинской литературы; современных инновационных, интерактивных технологий в процессе изучения украинской литературы; дидактические и методические принципы конструирования содержания учебника, определяющих его структуру. Соответственно, учебник является своеобразной компетентно ориентированной моделью учебной работы учащихся и методической деятельности учителя-словесника. Внедрение компетентностных задач в учебнике, компетентностного и личностно ориентированного обучения на уроках украинской литературы позволяет учителю-словеснику реализовать в школьной практике идеи компетентностно ориентированной модели обучения, педагогики сотрудничества, групповых форм работы учащихся над осуществлением проектной деятельности на основе компетентностного и деятельностного подходов. Акцентируется внимание на дидактически-методических возможностях учебника как самоучителя, развития предметной (читательской) и ключевых компетентностей, важности условий для формирования субъектности ученика-читателя, определения читательского маршрута, вопросов и задач для выработки умений самоорганизации, саморазвития читательской деятельности, изменениях в читательском и личностном развитии.

Ключевые слова: украинская литература; содержание и структура; компетентность; компетентностно ориентированное обучение; читательская компетентность; компетентный ученик-читатель.

Biichuk H.,**Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Senior Research Officer at the Ukrainian Language Teaching Department
of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine****CONCEPTUAL BASES OF UKRAINIAN LITERATURE TEXTBOOK IN
CONDITIONS OF COMPETENCE-ORIENTED TEACHING**

The article is devoted to the conceptual bases of the Ukrainian literature textbook in conditions of competence-oriented literary teaching. Effective methods, techniques, principles of a teacher's and student's work with a textbook are described. Its content, structure, methodical apparatus, main headings, the application of which, according to the author, requires new approaches to the use of didactic and methodological features of a textbook, illustrations in the lessons of Ukrainian literature, modern innovative, interactive technologies of teaching Ukrainian literature are characterized.

Implementation of the described methods, techniques, principles, competence-based tasks, competence-oriented and personality-oriented teaching in the lessons of Ukrainian literature allows a teacher-philologist to implement in practice the ideas of a competence-oriented model of education, pedagogy of cooperation, group forms of students' work on project activity on the basis of competent and active teaching, formation of key and subject reader competences, a competent student-reader.

It is emphasized that the present textbook contains the characteristics of self-instruction which is practice oriented and technological. The structure and content of the school books give a clear picture of what and how to teach and learn. Technology tutorial offers the teacher a guide to the scope and nature of educational material, its sequence, methods and techniques of work, the student recommendations for the effective assimilation of subject content at any desired level, building skills to learn, to acquire knowledge, skills and self-development.

Keywords: Ukrainian literature; competence; reader competence; literary component; competence-oriented teaching; competent student-reader.